

TÖREKVÉSEK A KÖNYVTÁRI ÉS DOKUMENTÁCIÓS MUNKA TECHNIKÁJÁNAK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉRE *

BEVEZETŐ

A tudomány egyre gyorsuló fejlődése, az a tény, hogy a tudósok száma és a kutatási eredmények 10 évenként (egyeseik véleménye szerint 7 évenként) megkétszereződnek napjainkban - világosan bizonyítja azt az Engels által megfogalmazott törvényt, hogy "a tudomány az előző nemzedéktől örökölt ismeretek mennyiségével arányosan halad előre". (1)

Talán nem túlzás az a hasonlat, hogy amíg korunk tudománya, technikája a repülőgép sebességével szágúnd előre, ezt az iránt a könyvtári és dokumentációs munka legfeljebb a versenyautó sebességével követi (egyes helyeken csak az ökrösfogat "sebességével").

A könyvtári munka technikájának fejlesztése éppen ezért az egész világon napirenden van.

A szocialista országok könyvtári és dokumentációs munkájának a tökéletesítése többszörösen is figyelmet érdemel:

- a) mert fontos szerepe van abban a törekvésünkben, hogy utolérjük és túlszárnyaljuk a fejlettebb kapitalista országokat a termelésben és a tudományban;
- b) mert országainkban ezen a területen, de leginkább a könyvtári munkában elmaradott állapotok vannak;
- c) a tudomány aktív termelőerő jellege megnöveli a folyóiratok, könyvek s egyéb dokumentumok feltárásának jelentőségét.

Egyre feszítőbb az ellentmondás, amely egyrészt az új tudományos eredmények és tapasztalatok egyre növekvő száma, a dokumentumok száma, másrészt azok nyilvántartása, tárolása és visszakeresése között fennáll.

Mindezek az elvek és tények indokolják témánk fontosságát és időszerűségét.

A csehszlovák Állami Könyvtár Módszertani Kabinetje 1963-ban több átfogó javaslatot dolgozott ki (2 és 3) a könyvtárak új berendezésekkel való ellátására és e téren a szocialista országok közötti munkamegosztásra. Ez a kezdeményezés már csak azért is kiemelkedő jelentőségű, mert egymás tapasztalatainak megismerése, a közös javaslatok, bizonyos célszerű munkamegosztás a kutatásban és a berendezések gyártásában nagy haszonnal jár; sok felesleges munkát takarít meg.

Sokkal összehasonlíthatóbb, s ennek következtében még gyorsabban

* Előadás a nemzetközi könyvtárépítészeti és gépesítési tanácskozáson. (Prága 1964. február. 11-14.) Vö. Könyvtári Figyelő 1964. 1. sz.

fejleszthető lesz a könyvtári és a dokumentációs munka. Végleges javaslatok azonban csak az érdekeltek közös részvételével alakíthatók ki. A prágai tanácskozás lépéseket tehet ennek megvalósítására.

Az előadás természetesen nem meritheti ki a témát és ezért elsősorban azokra a törekvésekre korlátozódik, amelyeket a gyakorlat vagy a kísérletek már igazoltak.

Eltér az előadás az eddigi csoportosításoktól abban, hogy a könyvtári és dokumentációs munka technikai fejlesztését együtt tárgyalja azért, hogy a közösen megoldható és kölcsönösen felhasználható módszerek és berendezések kísérleteinek tapasztalatai ne forgácsolódjanak szét, ellenkezőleg, mindkét szakterület sajátjává váljanak.

Nem célja az előadásnak, hogy a távlati teendőket felvázolja, annál inkább célja viszont, hogy a gyorsan, kis költséggel, kevés tapasztalattal is megvalósítható módszerekre és berendezésekre ráirányítsa a figyelmet, mert ezek

egyrészt nagy idő- és pénzmegtakarítással járhatnak, vagy lényegesen javítják a munka színvonalát; másrészt ezek átmenetet képezhetnek a gépesítés magasabb fokaihoz.

A kis és nagy gépesítés viszonya - különös figyelmet érdemel. Élesen és konkrétan megvilágítja ezt néhány idézet a VINITI kiadásában megjelenő Naucsno-Tehnicseszkaja Informacija (Tudományos Műszaki Tájékoztató) c. folyóirat 1963-ban megjelent egyik cikke: (4)

"a tájékoztatási dolgozók jelentős csoportjában terjedt el az a nézet, hogy e tájékoztatás előkészítéséről és visszakeresésének megvalósításáról komoly formában csak a nagy kapacitású ... logikai gépek szerkesztésével kapcsolatos tudományos kutatások befejezése után lehet beszélni..."

"... A tájékoztatási folyamat egyes láncszemeinek gépesítésére iparunk által létrehozott szerkezetek és készülékek széleskörű felhasználásának lehetőségét tagadták. Mindez komoly kárt okozott és a többi között oda vezetett, hogy a tájékoztatás előkészítése és visszakeresési problémájának megoldását legalább 10 évre visszavetették. És még ma sem érti meg mindenki teljesen az ilyen nézetek hibás voltát.

A nagy és fontos állami probléma megoldásához való elvileg helytelen hozzáállásnak az lett a következménye, hogy e tájékoztatási szervekben mindaddig megengedhetetlenül kevés a gépesítési eszköz."

A cikk a továbbiakban pozitív programot is ad, sőt táblázatosan közli, hogy a különböző tájékoztatási szerveket mikorra, milyen gépekkel kell felszerelni.

A TECHNIKAI FEJLŐDÉS SZÜKSÉGESSÉGE

Vita van arról, hogy mi okozza a tájékoztatási munka nehézségeit. BARHILLEL professzor (5) azt állítja, hogy nem a szakirodalom áradata, hanem "főként a tudósoknak és a szakembereknek a specializálódással szembeni - jórészt ösztönös, vagy a humán érdeklődésük által sugallt - ellenállása".

Elfogadjuk a tudósokra, szakemberekre vonatkozó megjegyzést, sőt példákat tudnánk sorolni a saját munkaterületünkről is. Ez a dolog szubjektív dala.

Viszont a szakirodalom áradata jelenleg objektív adottság és ez a legnagyobb figyelmet érdemli.

Azt is állítják, hogy a kapitalista cégek a gépesítés jelentőségét eltulozzák. Ez lehetséges. A gépesítés és a racionalizálás ügyét azonban a mi körülményeinket ismerve, nem lehet eléggé eltulozni.

1. Az ENSz-UNESZKO által közreadott Auger jelentés (6) adatai alapján, az időszak kiadványok számszerű növekedése az alábbi nagyságrenddel érzékelhető:

19.sz. eleje	100
1850-ben	1 000
1900-ban	10 000
1960-ban	100 000

várhatóan

2000-ben	1 000 000

2. Ha most a viszonyszámok után áttérünk egy részterület konkrét számaira, akkor a következő képet kapjuk. A természet- és műszaki tudományok területén kb. 45 000 folyóiratot adnak ki az egész világon. Ezekben kb. évi 4 millió cikket közölnek.

A növekedés évi üteme korábban 8-9% volt, ma már évi 12-15%.

(7)

(Azért hoztunk számokat elsősorban a folyóiratokról, mert ezek átlag 4 évvel előzik meg a könyvben való közlést. Érdekes példa erre az, hogy a penicillin mérgező voltáról 1947-ig már 108 folyóiratcikk írt, viszont könyvben ezt a kérdést először 1948-ban említik.) (8)

Ugyanakkor azt is meg kell itt jegyezni, hogy ezek a számok nem tartalmazzák a nem-publikált dokumentumokat, amelyeknek száma hozzávetőlegesen számítva is többszöröse a publikált dokumentumok számának (kb. ötszöröse). (7)

Mind a fejlődés viszonyszámai, mind a műszaki és természettudományos irodalom területéről vett számok azt bizonyítják, hogy a könyvtári és dokumentációs munka régi módszerei teljesen elégtelenek és hogy alapvetően új technikára van szükség.

3. Csak megemlítjük azt a tényt, hogy a könyvtárak - még a legnagyobbak is - 10-15 évenként megkettőzik állományukat.
4. Csak utalunk arra, hogy a könyvtárak olvasóinak száma és igénye egyre nő.
5. A szocialista országokban a munkaidő megrövidítése két irányban is hat:

egyrészt tovább növeli az olvasók számát és igényét, másrészt rövidebb lesz a könyvtáros munkaideje is és kevesebb idő alatt kell a lényegesen nagyobb feladatot elvégezni. Megoldhatatlannak látszik az, hogy a dokumentumok számának emelkedésével vagy az olvasók igényeinek növekedésével arányosan emeljük a létszámot.

Ezek a meggondolások mind a könyvtárosi munka gyökeres átalakítását sürgetik.

A későbbiekben kicsit részletesebben kitérünk a racionalizálás egyes konkrét kérdéseire. Előbb azonban néhány általános problémát említenénk.

A racionalizálás nem csupán gépesítés, hanem szélesebb értelemben annál. Magában foglalhat olyan egyszerűbb technikai módszerbeli módosítást, amely nincs gépekkel közvetlen kapcsolatban. Ilyenek pl. a kézi lyukkártyák,

amelyek a dokumentációs munkát jelentősen megkönnyítik, de ugyanakkor semmilyen gépet sem igényelnek, vagy csak egyszerű válogató készülékeket.

Nem minden gépesítés r a c i o n a l i z á l á s, helyesebben a gépesítés fogalma nem mindig egyértelmű a termelékenyebb munkával. Egy többször idézett példával szeretném ezt érzékeltetni. Ha van 10 000 címünk Ho-lerith kártyán és ezeket ABC-sorrendbe akarjuk rendezni, akkor csupán géppel ez a munka túl lassu - 106 óráig tart. Ha csak kézzel rendezzük sorba a tizezer kártyát, az kb. a fele idő alatt - 56 óra alatt elkészül. Viszont az optimális az olyan rendezés, amely a durva előrendezést - kb. 8 óra alatt - géppel végzi és még 15 óra kézi rendezéssel, azaz összesen 23 óra alatt be-türendbe állítja a 10 000 címet. (9)

Néha egészen egyszerű fogások, különösebb gépek nélkül is igen nagy jelentőségűek. Ilyen pl. a katalóguscédulák zsindeyes kezelése a Nemzeti Bibliográfiák és más jegyzékek előállításánál.

Előfordul nálunk olyan is, hogy ha valamit racionalizálnak, az utána bonyolultabb és nehezkesebb lesz, mint előzőleg volt. A régi és az új közötti kompromisszum gyakran nem jelent előrelépést. Láttam olyan könyvtárat, ahol kézzel írják a leltárkönyvet, kézzel írják a katalóguscédula első példányát. Ezt egyszer lefényképezik és erről nagyítással készítik a szükséges számú cédulát.

A könyvtári munka racionalizálásának egyik nehézsége s egyuttal sajátos-sága, hogy gyakran nagy állományok nyilvántartásainak megváltoztatása esetleg több évi munkát jelentene. Ezért a racionalizálás csak az egész folyamat alapos átgondolása és a módosítás kikísérletezése után lehet eredményes.

Az előadás mondanivalójának zöme a magyar könyvtárakban bevezetett vagy kipróbált, esetleg csak éppen kikísérletezett megoldásokat szedte csokorba.

Nem léphet fel azzal az igényrel, hogy áttekintést adjon a szocialista országok könyvtáraiban folyó racionalizálás főbb eredményeiről. Egy ilyen beszámolót csak közös munka hozhat létre.

Nem adhat a beszámoló áttekintést a kapitalista országok könyvtáraiban megvalósított új módszerekről sem. Ahol szükségesnek látszott, ott egyes példákat idézünk.

Végül még említést kell tenni a könyvtárak megelégedettségéről. A könyvtárak nagy része meg van elégedve a bevált régi módszerekkel. Ugy gondolják, hogy a meglévő katalógusok és nyilvántartások megfelelnek a célnak. Hasonló a helyzet, ahogy annakidején Angliában volt a villanyvilágítással. Megvolt a gázvilágítás, tehát idegenkedtek a beruházással járó villanyvilágítástól. Amerikában hiányoztak a gázvezetékek, tehát azonnal bevezették a villanyt. (10)

Mindezekből világos az, hogy a könyvtári és dokumentációs munka gyökeres átalakítása, egyrészt a nagyfokú elmaradás miatt, másrészt és alapvetően a fejlődés nagy és várható még nagyobb üteme miatt életszükséglet; a kor objektív követelménye.

Ne hallgassunk arról sem, hogy a könyvtári munka fejlődési ütemében elmarad a dokumentációs munka fejlődésétől. Ezt az elmaradást a könyvtári munka egészének alapos felülvizsgálata, a funkcióknak a kor követelményeihez igazodó megfogalmazása, a felesleges koloncok elvetése, a munkának az adott technikára való építése, a könyvtárosok ennek megfelelő képzése számolhatja csak fel. Röviden, szükség van a könyvtári munka megújulására.

A következő fejezetekben a racionalizálás néhány konkrét területére térünk

át. Elsőnek vesszük az egyik legmunkaigényesebb feladatot: a könyvtári feldolgozó munkát és a bibliográfiai munkát. Természetesen csak a munka technikai oldalát vizsgáljuk.

A FELDOLGOZÓ- ÉS A BIBLIOGRÁFIAI MUNKÁRÓL

Ez a munkaterület érzi legjobban a kiadványáradat növekedését, mert hiszen itt kezdődik az egyes dokumentumok feltárása. Ugyanakkor talán itt található a legnagyobb maradiság is. Szembetűnő jele ennek az is, hogy sok könyvtárban igen sok könyv vár feldolgozásra vagy újrafeldolgozásra.

Szabadjon itt az átfutási idő kapcsán egy kis kitérőt tenni:

Egyre rövidül az az idő, amely az elméleti felfedezés és a gyakorlati megvalósítás között eltelik. Néhány példát erre:

50 év telt el, amíg az elektro-motorikus elv Faraday által való felfedezése után, elkészült az első elektromotor,

kevesebb mint 10 év telt el az ultrarövidhullámok felfedezésétől a radarkészülék előállításáig,

és már csak 3 év telt el a félvezetők előállításától a germánium tranzisztor széleskörű alkalmazásáig. (11)

Megfigyelhető az időpontok rövidülése, amely a mi szakmánkra átfordítva teljesen korszerűtlenné teszi a több hetes vagy még hosszabb feldolgozási- átfutási időket.

Az irodalom, különösen a folyóiratokban megjelenő irodalom mennyisége nemcsak szaporodik, hanem egyuttal avul is. Itt az ún. "felezési idő" - re utalnék. (12) (A "felezési idő" a rádióaktív bomlás egyik paramétere; a mi esetünkben azt, az időtartamot jelenti, amelyen belül a hivatkozott irodalmi művek 50%-a megjelent.)

Egyes vizsgálatok szerint pl. a matematikai folyóiratcikkek felezési ideje 10,5 év; a kémiaié 8,1 év; a vegyiparé 4,8 év; a kohászaté 3,9 év.

Valószínűnek látszik, hogy az avulási idő - nem egyformán a különböző tudományágakban - gyorsul, azaz a felezési idő rövidül.

A feldolgozási-átfutási időre vonatkozó következtetéseinket abban lehetne összefoglalni, hogy egy modern könyvtárban az átfutási időt nem hetekben, de nem is napokban, hanem órákban mérik. Ahol erre a vezetők figyelmet fordítanak, ott lényeges változás érhető el.

A rövidebb átfutási időhöz különösebb drága technika nem kell, ez főleg a munkafolyamatok racionális megszervezésétől függ.

Ne hallgassuk el, hogy a feldolgozási munka területén nagyon sok a felesleges munkafolyamat is. S a baj az, hogy minden felesleges munkát meg is indokolnak, s ezt az indokolást el is fogadják. Vannak, akik állásukat, megszokott munkakörüket féltik a racionalizálástól. Mondanunk sem kell, hogy az állásféltés milyen alaptalan.

Nem akarunk kitérni rá, csak megemlítjük a központi katalógizálást. A fogalom közismert, számos ország hétköznapi gyakorlata ez. Terméke a központilag készített nyomtatott vagy sokszorosított katalóguscédula, amit rendelésre minden könyvtár kellő számban megkaphat.

A központi katalógizálás azonban nem terjed ki minden könyvre. Ma-

gyarországon például csak a kereskedelmi forgalomba kerülő magyar könyvekre terjed ki. A külföldről vásárolt könyvekre nem. A hivatali kiadványokra - amelyek nem kerülnek könyvkereskedelembé - szintén nem.

Ezért dolgozta ki a tanácskozáson is résztvevő Bóday Pál elvtárs, a Magyar Nemzeti Bibliográfia címselvételeire épülő alumíniumlemez-matricás módszert, amely teljes megvalósulása esetén a legkomplexebb módszer volna.

Jelenleg ezt még csak egy intézményben - a KMK-ban hasznosítják.

I.

A feldolgozási és bibliográfiai munka racionális megoldását abban látjuk, ha az egyes munkafolyamatokat szerves egységbe vonjuk. Nevezzük ezt az egyszerűség kedvéért komplex módszernek.

Az ismertető módszerek lényege, hogy az egyszer már elvégzett munkát ne kelljen újra megismételni. A módszer a fototechnika ismeretét és alkalmazását feltételezi.

Öt magyar tapasztalatot emlitenék:

1. A címlapfényképezés módszere 1957-ben a Gorkij Könyvtárban került megvalósításra. (Nem fejtjük ki itt a módszer részletekét, csak utalunk az irodalomra.) (13) Az eljárás komplex jellegét azáltal valósítja meg, hogy a címlapokról készült filmfelvétel maga a címlaptár s az erről készített fotónagyítások pedig a katalóguscédulák. Ujabb katalóguscédulák később is könnyű szerrel készíthetők.

2. A Hollerith-foto kombinációs módszer (14) kísérletei 1958-ban kezdődtek, ugyancsak a Gorkij Könyvtárban s végső eredményei - a kötetkatalógusok - a múlt évben valósultak meg teljes mértékben. Tapasztalatunk szerint ez a magyar könyvtárakban alkalmazott legracionálisabb módszer, annak ellenére, hogy a kártyák gépi válogatása az adatfeldolgozó vállalat hibájából nem sikerült.

Az eljárás lényege:

- a) a címlapírás igen gondosan egy Hollerith-lapra készül, ezt figyelmes ellenőrzés követi;
- b) a Hollerith-lap lefényképezése útján készülnek a katalóguscédulák;
- c) ugyancsak a Hollerith-lapok havonkénti zsindelyes egybefényképezésével készül a propagatív jellegű havi gyarapodási jegyzék;
- d) ugyancsak a számsorrendbe rakott Hollerith-lapok zsindelyes egybefényképezésével készül a kötetleltár;
- e) a betűrendbe rendezett Hollerith-lapok egybefényképezésével készül a sokszorosított kötetkatalógus, amelyet vidéki könyvtárak is megkapnak;
- f) a meglévő Hollerith-lapok újabb kötetkatalógusok vagy bibliográfiák összeállítására még számtalanszor felhasználhatók.

3. A Magyar Nemzeti Bibliográfia 1961 előtt nyomdában készült állandóan több hónapos késéssel. Rendszeres kumulációkat nem adott ki.

1961. január 1-től kéthetenként sokszorosításban jelenik meg, késés nélkül. 1963-ban megjelent az 1961-1962 év kumulációja egy vastag kötetben.

A kísérlet ezzel sikerrel befejeződött. A jövőben évente (esetleg 5 vagy 10 évente is) adnak ki kumulációt.

A munka komplex jellege itt is abban van, hogy egyetlen egy gépeléssel, egyetlen korrekcióval készül a kiadvány minden származéka, zsindeyes módszerrel - nevezetesen a kétheti, az éves és a többéves kiadvány.

A másik igen nagy előnye ennek a módszernek, hogy a cédulák folyamatosan, naponta készülnek, s hogy a kiadvány szerkesztése viszonylag egyszerű, csak a cédulák összerendezéséből áll.

4. Szintén zsindeyes módszerrel készül a Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzéke. Ez a havonként kiadott vastos jegyzék évente kb. 90 000 címet publikál. Itt a cédulák csak egyszer kerülnek felhasználásra, de a módszer így is rendkívül gazdaságos és gyors, mert a szerkesztés lényegileg folyamatosan történik.

5. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ teljes dokumentációs anyaga tulajdonképpen matricagyűjtemény. Ebben megvan a könyvtártudományi szakkönyvtár könyveinek, folyóiratainak, folyóiratcikkeinek, fordításoknak, a külföldi lapokban közölt könyvtári abstractoknak teljes gyűjteménye.

A tavonta megjelenő szakbibliográfiában, a Könyvtári Figyelőben publikált tematikus bibliográfiákban és jegyzékekben szereplő címleírások, a felsőbb szervek, könyvtárak, kutatók részére készített bibliográfiák, a saját házi nyilvántartásaink, katalóguscéduláink mind-mind foto uton, a cédulák zsindeyes összefényképezésével készülnek.

Itt is szeretnénk megállapítani, hogy ezt a zsindeyes összefényképezési módszert nem Magyarországon találtuk fel először, amerikai könyvtárak ezt már több, mint 20 éve használják.

Nálunk már elég sok tapasztalat gyűlt össze erről ahhoz, hogy bátran ajánljuk minden szocialista ország minden könyvtára számára, ahol a szükséges feltételek biztosíthatók, mert a módszer lényeges munkamegtakarítással, minőségjavulással és időcsökkentéssel jár.

II.

A feldolgozó és bibliográfiai munka nagyobbfokú gépesítettsége jellemzi az alábbi kísérleteket.

Nevezzük ezeket megkülönböztetésül - gépi feldolgozó módszernek. (Itt a Hollerith, Aritma rendszerekről van szó.)

Mielőtt itt a magyar tapasztalatokat részletezném, szeretnék utalni arra, hogy ez a módszer világszerte erősen terjed s egyre több cikk számol be róla.

Mindenekelőtt örömmel nyugtázom, hogy a prágai Állami Technikai Könyvtár gépesítéséről szóló 2. sz. igen érdekes cikkgyűjteményében több cikk is foglalkozik a gépi feldolgozással. (15)

S ha már a könyvtár és dokumentációs ügy néhány évtizedes késéssel felfedezte, hogy ez a technika a saját részére is milyen hasznos, akkor érdemes kettőzött erőmegfeszítéssel dolgozni annak alkalmazásán, különösen Csehszlovákiában, a Szovjetunióban és az NDK-ban, ahol saját Aritma, illetve Hollerith-gépgyártás folyik.

Szeretnék egy forrás-példát említeni.

A Washingtoni Orvosi Egyetem Könyvtára (amely múlt év szeptemberében a gépesítési szimpoziont megszervezte) tanulmányozva a gépesítés lehetőségeit, több fázisból álló kísérletet határozott el. (10)

Ennek célja az adminisztratív munka megkönnyítése, a periodikumok nyilvántartása, kötés nyilvántartása, kötetkatalogusok publikálása, az irodalmi jegyzékek és a könyvtár állományának összehasonlítása és a különböző intézmények ellátása igényeiknek megfelelő szakbibliográfiákkal.

Következő célkitűzésük valószínűleg egy kumulatív kötetkatalogus kiadása lesz, a könyvtár könyvállományáról.

A másik külföldi példa is amerikai. A Los Angeles-i Public Library. Hollerith lyukkártyára vitte teljes központi cimanyagát és ebből tetszés szerinti kombinációkkal kötetkatalogusokat készít.* A város minden fiókkönyvtára hét kötetkatalogust kap. Hármat a gyermekek részére (szerzői-, cím- és tárgyi) és hasonlóan hármat a felnőttek részére. A hetedik az egész város központi katalógusa kötetalakban. (16)

Ezután engedjék meg, hogy igen szerény hazai kísérleteinket említsem. Magyarország itt objektív hátrányban van, mert kevés a lyukkártyagépe s ilyet nem is gyárt.

Három magyar példa érdemel említést.

1. A budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárának jegyzetkatalogusa, melyet Dezső László mérnök-könyvtáros valósított meg.

2. A Nehézipari Minisztérium könyvtári hálózatába járó külföldi folyóiratok jegyzéke, Dezső László és Dobai A. közös munkája volt. (Ezekről Prágában részletes ismertetés jelent meg s ezért nem is térek ki a részletekre.) (15)

3. A budapesti Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ új kísérlete is komoly változások kezdetét jelzi. Itt 1963 végén Hollerith-lyukkártyák alapján készült betűrendes és szakkatalogusban tárják fel az un. oktatási anyagot, amely a különböző műszaki iskolai, főiskolai, egyetemi tankönyveket és jegyzeteket tartalmazza. Erről az anyagról szokásos katalóguscédulák nem készülnek, csak kötetkatalogusok, amelyeket időnként az új gyarapodással bővíttve adnak ki. A kísérletet Benedek Jenő és Orosz Gábor dolgozta ki.

Ennek a könyvtárnak további tervei vannak, a könyvtárilag nehezen megközelíthető, un. "vegyes anyag" (árjegyzékek, prospektusok stb.) gépi feldolgozására, valamint az igen nagyértékű és nagyvolumenű fordításanyag hasonló feldolgozására.

A lyukkártyagépek könyvtári és dokumentációs alkalmazásának kezdetén vagyunk csak. Az eredményesebb és szélesebbkörű alkalmazás előfeltétele, hogy a könyvtári szakemberek megismerjék a gépi lyukkártya-technikát, ugyanúgy, ahogy megismerték a mikrofilm-technikát.

III.

E témához kiegészítésül még meg kell említeni a múlt év végén Drezdában megismert, NDK-ban gyártott lyukszalagos írógépet, amely a lyukasztott szalag alapján újabb és újabb katalóguscédulákat gépel. Werner Dux elvtárs, A Műszaki Egyetemi Könyvtár igazgatója szerezte be és kísérletezi ki ezt a prototípust.

Talán itt érdemes megemlíteni, hogy az Osztrák Nemzeti Könyvtárban mű-

* A kötetkatalogus a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban az érdeklődők rendelkezésére áll.

ködő egymással sorbakapcsolt több villamos-írógép módszerét állítólag abba-hagyták, mert nem gazdaságos és a hibák javítása időtrábló.

IV.

Szeretném még megemlíteni a katalóguscédula sokszorosítás két mód-ját:

az egyik: Budapesten a KMK-ban már kb. 1/2 éve rendszeresen fo-lyik a katalóguscédulák sokszorosítása kis alumíniumlemezekről, rendes Ro-taprint kis-offset géppel. A munka szép, gyors és biztató.

a másik: az NDK-ban forgalomba hoznak egy egészen egyszerű stencil (viaszpapír) készüléket, melyet többek között a Drezdai Közlekedési Főiskola mintaszerű könyvtárában, de a Drezdai Megyei Könyvtárban is ügyes kézi áll-ványra szerelve alkalmaznak. Egyszerű és kitűnő, úgy működik, mint egy bé-lyegzőpárna.

Említést érdemelnek még a peremlyukasztásos leltári lapok is. Ilyet alkal-maznak Budapesten az Országgyűlési Könyvtárban, a KMK Szakkönyvtárában és tervezik a Gorkij Könyvtárban is.

A peremlyukasztás célja és nagy eredménye az, hogy az állomány szak-szerinti és nyelvek szerinti összetételét, a szerzeményezés idejét és módját könnyűszerrel áttekinthetővé teszi. Ez a módszer az állománystatisztika egy-szerű, de kiváló segédeszköze.

V.

Végül szeretném még megemlíteni az A. Alekszejev harkovi könyvtárigazgató által ismertetett elektromágneses bélyegzőt. Ez egy számbélyegző, amely a könyvek leltári vagy raktári számát üti a könyvre. A könyvtáros a könyvet a bélyegző alá teszi és egy elektromágnes mozgatja a bélyegzőt. Időt takarít meg. (17)

Összefoglalva ezt a fejezetet, szeretnénk ismételten hangsúlyozni az át-futási idő meggyorsításának fontosságát. Az említett példák a megoldások sok-oldalu lehetőségeire mutatnak. Sablont természetesen nem ajánlunk. Viszont ja-vasoljuk az egyes módszerek konkrét és elmélyült tanulmányozását, a helyi vi-szonyokhoz való alkalmazás kikísérletezését.

Ezzel át is térnek a következő témára: a kölcsönzési munka gépesítésére.

A KÖLCSÖNZÉSI MUNKA ÉS A RAKTÁRI MUNKA RACIONALIZÁLÁSÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE

A kölcsönzési munkát ezen a helyen nem szűkítjük le az otthonra való kölcsönzés adminisztrációjára, hanem kiterjesztjük a helybenolvasás és a rak-tári munka néhány megoldott, vagy megoldható módszerére is.

Tranzisztoros telefon

Szabadjon egy élménnyel kezdeni ezt a témát. A drezdai Műszaki Egye-tem könyvtárának egyik olvasótermében vagyunk. Sok a hallgató a szűkös te-remben, a könyvtáros éppen telefonál. Igen ám, de olyan csendesesen beszél, hogy a mellette álló sem hallja, mit mond a könyvtáros. A dolog lényege egy kis tranzisztoros erősítő, beszerelve a készülékbe. A posta még vitatkozik a módszeren, de a lényeg, hogy a könyvtáros munkáját megkönnyítették.

Csőposta vagy URH hívórádió

Azonnal itt kapcsolódnék egy másik tapasztalatomhoz. Nagy raktári át-építést láttam egy másik könyvtárban, ahol a tervek szerint csőpostával fognak

összekötői minden raktári szintet. Ugyanakkor a budapesti Gellért Szállóban, ha a vendég hívja a londonert, annak a zsebében megszólal egy kis tranzisztoros hívórádió, amelyen közlik vele, hogy melyik szobába vigyen vacsorát.

Elgondolkoztam. 1964-ben építünk drága pénzen, falbontások árán csőpostát. Vajon a raktárral való kapcsolatnak nincs-e modernebb, racionálisabb módszere. Én a tranzisztoros hívórádiót minden esetre kikísérletezném.

Tömör raktár

A kiadványáradat egyik kikerülhetetlen konzekvenciája többek között a raktári férőhely biztosítása. Ez sok könyvtárban okoz komoly gondot.

Magyarországon 4 évvel ezelőtt készült el az első tömörraktári szekrények terve és prototipusa a Gorkij Könyvtárban. Érdekes az ujtás története. A svájci Compactus raktárra vonatkozó irodalmát, ábráit, szabadalmait már ismertük, de ezek a gépi mozgatású tömör szekrények bonyolultnak és drágának látszottak. A Bibliotekar' c. szovjet folyóiratból ismerkedtünk meg a Moszkvai Történelmi Könyvtárban létrehozott kézi mozgatású tömör szekrényekkel. A könyvtár rendelkezésiinkre bocsátotta terveit, amit a magyar tervezésnél figyelembe vettünk. Ezuton is szeretném megköszönni a Moszkvai Történelmi Könyvtár által nyújtott segítséget.

Azóta a Gorkij Könyvtárban már 19 szekrényből álló tömör raktár van. Három kisebb könyvtár (egy járási, egy szakszervezeti és egy szakkönyvtár) létesített 8-10 szekrényből állókat. S mult év végén szerelték fel egy tervezőiroda 36 szekrényből álló tömör raktárát.

Magyarországon ezeket a szekrényeket egy lakatos szövetkezet készíti Békéscsabán. Nyilván külföldi megrendelésre is szívesen készítené szekrényeket. Ujabban néhány helyen már csak gördülő alvázakat készítettek, amelyre a régi polcokat csak egyszerűen ráültetik. Ez ugyanis olcsóbb megoldás.(13)

Saját tapasztalataink alapján ezeket a legjobb lelkiismerettel ajánlhatjuk külföldi kollegáinknak.

A kölcsönzés rendszere és technikája

A kölcsönzés rendszere és technikája egymással szoros kapcsolatban van. Az olvasók növekvő száma és fokozódó igényei arra szorítják a könyvtárost, hogy minél kevesebb időt töltsön adminisztrációval és minél több ideje maradjon az olvasókkal való foglalkozásra, az új könyvekkel való megismerkedésre. De az olvasók iránti figyelmesség is arra kötelez minket, hogy ha a könyv kiadását vagy visszavételét másodpercek alatt el tudjuk intézni, ne kelljen perceket vagy esetleg negyedórákat várni az olvasót.

Ugyanakkor a könyvtáros szeretne, ha olyan kölcsönzési rendszere volna, amely a gyorsaság mellett teljesen megbízható és hitelesen rögzíti a kölcsönzés adatait.

A fotokölcsönzés

Ez az oka, hogy a könyvtárosok, különösen Észak- és Nyugat-Európában, de az USA-ban is, egyre több helyen térnek át a fotokölcsönzésre. Lehet, hogy ebben a kereskedelmi propagandának is szerepe van, de a célt tekintve ez hasznos funkció.

A fotokölcsönzés tapasztalatai Magyarországon még egészen kezdetlegesek. A KMK laboratóriumában most készül két 16 mm-es kézi fényképezőgép, a csehazlovák MIKROMA felhasználásával, amelyek esetleg mint fótós-kölcsönzőgépek is kipróbálhatók.

Kölcsönzőgépek

Viszont két másik kölcsönzőberendezés részletesebb ismertetést érdemel.

Dr. Podonyi András első, egyszerűbb kölcsönzőgépét (13) tökéletesítette úgy, hogy ez a statisztikai adatgyűjtést is egyidejűleg elvégzi. A berendezés teljesen pontosá teszi a kölcsönzés adminisztrációját és néhány másodpercre rövidíti a kölcsönzési időt.

Az olvasó kölcsönzési jegyén lévő kidomborodó szám átbélyegzésével feleslegessé teszi a könyv átvételének aláírással való igazolását. Ugyanakkor a kölcsönzőjegyen és a könyvkártyán lévő lyukak segítségével letapintja az olvasó korát, foglalkozását, a könyv nyelvét és műfaját s azokat egyidejűleg statisztikailag rögzíti.

Kísérleti kipróbálás alatt van a budapesti Szabó Ervin Könyvtár munkatársának, Rozsnyai Károlynak konstrukciója, amely a kölcsönzési statisztika megkönnyítését szolgálja.

A gép a kölcsönzőkartonokra előzetesen lyukasztással felvitt statisztikai kódot elektromos érintkezőkkel leolvassa; az érintkezők számláló szerkezetet vezérelnek. A statisztikai kód leolvasásával egyidejűleg a kölcsönző karton hátlózatosan beosztott hátoldalára dátum kódot bélyegez, ezzel alkalmat nyújt az adott könyv forgási sebességének elemzésére.

Itt kell megemlíteni M. A. Alekszejev egy másik javaslatát, nevezetesen az orvosi gyakorlatból átvett kis statisztikai gépet. (17)

A kölcsönzési nyomtatványok

A kölcsönzés nyomtatványainak igen nagy jelentősége van, hiszen ezekben kristályosodik ki a kölcsönzés módszere.

Szeretném megemlíteni az Országgyűlési Könyvtár peremlyukasztásos könyvkérőlapját, mely nemcsak pontos statisztikára, hanem a teljesített és nem teljesített kérések elemzésére is alkalmas.

A Gorkij Könyvtár olvasói törzslapja nemcsak a regisztrálást és a statisztikát szolgálja, hanem az olvasó érdeklődési körét, nyelvismeretét minden kölcsönzéskor a könyvtáros elé idézi.

Sajnos országainkban a könyvtári munka, s ezen belül a kölcsönzési munka gazdaságosságának vizsgálatával, időelemzésével alig foglalkoztak, vagy legalábbis alig tudunk erről.

Ugyancsak keveset foglalkoztunk eddig intézményesen a kölcsönzési munka kísérleteivel.

A kísérletek még nem alakították ki a legjobbat. Valószínű, itt is az egyszerű megoldások lesznek a legcélszerűbbek, amelyek mint bizonylatok is helytállóak, s amelyek az elemző statisztika számára is megbízható alapul szolgálnak.

A kölcsönzési technika terén már vannak egészen fejlett és jól használható gépi megoldások, de ezek sem közismertek, viszont nincsenek elemzések és összehasonlítások. Nem ismerjük eléggé egymás tapasztalatait sem.

Hasznosnak látszana 1965 évre kis könyvben kiadni a kölcsönzés eddigi tapasztalatait. Ha az egyes tagországok elvállalják a saját országuk tapasztalatainak összefoglalását, akkor a magyar Könyvtártudományi és Módszertani Központ elvállalja a kötet megszerkesztését és kiadását egy nyelven.

Elsősorban kézi lyukkártyára gondolok. Olyan lyukkártyára, mely a dokumentum feltárását, az állományban való alapos tájékozódást tesz lehetővé. Tapasztalataim szerint ilyenek országainkban, a könyvtárakban igen ritkák, egyes helyeken teljesen ismeretlenek. Viszont a dokumentációs intézményekben öröndetesen szaporodnak.

Elsősorban a tárgyi kártyák (átnézeti kártyák) csoportjáról szeretnék szólni. Azért erről először, mert egy meglévő anyag feltárása szempontjából ez minden más kézi lyukkártyánál előnyösebbnek tűnik.

Két csehszlovákiai élményem volt ezzel kapcsolatban. 1963 tavaszán a bratislavai Onkológiai Intézetben Palatova elvtársnő könyvtárát és dokumentációs kartotékjait láttam.

1963 decemberében Prágában jártam, a Munkaegészségügy és Foglalkozási Betegségek Intézete mellett működő Sugárvédelmi Tájékoztató Intézetben (vezetője: Dr. J. Helbich). Az itt folyó munka és dr. J. Helbich tervei leryűgözőek voltak. Talán felesleges részletesen beszámolni a látottakról, hiszen ez nyomtatásban a prágai Állami Műszaki Könyvtár idézett kiadványában már megjelent (15). Viszont miután a konferencia külföldi résztvevői talán nem mindnyájan ismerik ezt a tanulmányt, röviden vázolnám a módszert.

A világirodalom sugáregészségügyi munkáiról címleírások készülnek, amelyeket azután a világ legjelentősebb referáló lapjaiból átvett referátumokkal egészítenek ki és a szokásos cédulaformában, számsorban rendeznek. A sorszámokat azután a csehszlovák gyártmányu, 1000-es kapacitású tárgyi lyukkártyára lyukasztják. A dokumentumok visszakeresése úgy történik, hogy az idevágó lyukkártyákat egymásra fektetik és a valamennyi kártyán közös lyukak átnézésekor a keresett dokumentumok sorszámait leolvassák. Néha negatív szelekciót is alkalmaznak. Ez úgy történik, hogy a tárgyi lyukkártyák közé átlátszó színes műanyag fóliát helyeznek.

Ugyanebben a tájékoztatási intézetben egy másik kísérletet is végeznek. Ennél ARITMA standard lyukkártyákat használnak tárgyi lyukkártyaként. A lyukasztott kártyákat azután reprodukálják és megküldik Csehszlovákia valamennyi egészségügyi állomásának. A reprodukált tárgyi lyukkártyákkal egyidejűleg a referátumot tartalmazó cédulákról készült kicsinyített fényképmásokat is szétküldik (25-öt egy-egy A5-ös lapon).

Ami a tárgyi kártyák magyarországi alkalmazását illeti, itt az OMK filmnyilvántartását kivéve csak kísérletek voltak, illetve rövidesen kezdődnek a KMK-ban és a Magyar Távirati Iroda külpolitikai dokumentációjában. Többen gondolkoznak már ilyenek bevezetésén.

1962-ben itt Prágában még csak sikertelen kísérletről szólhattam, most elmondanám néhány talán kissé merész tervünket.

Az említett három helyen 7 000 kapacitású EKAHA kártyákkal kezdődtek a kísérletek. Az Európában kapható és általunk ismert kártyák közül ezek a legjobbak. Nemrégiben kaptunk állandó kiállításunk részére egy sorozat amerikai Termatrex kártyát. Ezek műanyagból vannak és 10 000-es kapacitással bírnak. Van a Termatrexnek 40 000 kapacitású kártyája is, amely 40 x 40 cm nagyságu.

Bennünket az foglalkoztat, hogy konstruáljunk 20 - 30 000 kapacitású kártyát, a megfelelő lyukasztó és kiíró, visszakereső berendezéssel együtt.

Egy apróságot is megemlítenék; bár a szakirodalomban még nem olvastunk róla, megpróbálkoztunk a lyukak kitépése vagy kivágása helyett azok ki-

égetésével, egyszerű Cauter tüvel. Tapasztalataink szerint ez a módszer járható és jobb, mint a lyukasztás.

Laboratóriumunkban ugyancsak kísérlet alatt áll egy új típusú lyukkártya-visszakereső berendezés. Amíg az eddigi kártyákat más néven statikus kártyának is hívhatnánk, mert az összeállított kártyák egymáshoz képest nem mozdulnak el, addig kísérletünk tárgyát képező lyukkártyarendszert elnevezhetjük dinamikusnak, mert a kártyák és a rajtuk lévő lyukak egymáshoz képest való elmozdulása már új kombinációkat jelent. Itt egy kártya nem egy tárgyat, hanem tárgyszóelemeket vagy unitermeket tartalmaz. A kísérlettől azt várjuk, hogy a nagy kapacitású, a jelenlegieknél is könnyebben kezelhető s végül géppel vezérelhető félautomatikus rendszerek fejleszthetők ki belőle.

A publikációs (peremlyukasztásos) kártyának két esetét szeretném megemlíteni. A kiállításon bemutatjuk a Szovjetunió Találmányi Hivatalának kiadványát az amerikai szabadalmakról. Nagyon hasznos volna, ha a KGST országai saját szabadalmaikat egységes osztályozás és közlési elvek szerint kiadnák.

Ugyancsak bemutatjuk a potsdami meteorológiai központ dokumentációjának kiadványát, amely A/6 méretű publikációs kártyán lyukasztott formában kerül szétküldésre, az NDK kisebb meteorológiai állomásaira. Dr. Haake meteorológus, a dokumentációs osztály vezetője hozta létre ezt a szolgálatot, amely érezhető javulást fog hozni mindenütt, ahova csak eljut. Dr. Haake további tervei szerint a meteorológia dokumentációját gépi (Hollerith) lyukkártyára kívánja átdolgozni.

(Azért említem ezeket és néhány még meg nem valósult tervet is, hogy tudjunk egymás munkájáról, érdeklődéséről és folyamatban lévő kutatásairól.)

Nálunk legnagyobb publikációs kártyagyűjtemény a Kohó- és Gépipari Minisztérium Tájékoztató Intézetének prospektustára, ahol a teljes anyag feltárása A/5 méretű peremlyukasztásos NDK gyártmányú kártyára van építve.

Az említett példákon kívül nagyon valószínű, hogy már sok intézmény ad ki vagy készít hasonló válogató eszközöket. Ahhoz, hogy minden lényeges új dolog köztudomásúvá váljon, célszerű volna, ha minden jelenlévő ország egy képviselője (aki ezt elvállalja), évente egy rövid tanulmányban összefoglalná országa eredményeit a racionalizálás terén.

A REPROGRÁFIÁRÓL

A terminológia még új és szokatlan. Sokszorosítást értünk alatta tág értelemben, a nyomdai sokszorosítást kivéve. Fontosabb területei: a mikrofilmzés különféle módoszatai, a különféle sokszorosító berendezések (fénymásolás, stencil, kisoftet, xerox stb.) és az iratmásolás berendezései.

A Kölnben 1963 októberében megtartott reprográfiai tanácskozáson sokan résztvettek, sok publikáció is jelent meg, erről ezért talán elegendő itt a fejlődés főbb vonalainak rövid ismertetése. (18)

Korábban vitatkoztak azon, hogy "mikrofilm, vagy mikrolap", "mikrofilm vagy mikrokártya". Ezeket a kérdéseket ma már konkrét szükségességükben vizsgálják.

A világszintű fejlődésben előretörték az ún. száraz eljárások. Ezek a leggyorsabbak és leggazdaságosabbak, bár készülékeik bonyolultak és drágák. Erdemes megemlíteni a Xerox gépeket és a Szovjetunióban kifejlesztett és már használatban lévő, közvetlenül papírra fényképező ERA berendezéseket.

A mikrofilmmezés terén szembetűnő, hogy a gyors és sötétkamra nélküli módszerek fejlődtek ki. Ezt együttesen alkalmazzák a Mikrobox berendezések-nél, ahol a felvevő néhány mozdulattal leolvasóvá alakítható (ugyanazt az objektívet használja), ahol a filmhívás sötétkamra nélkül, ún. "fixir-előhívós" fürdőben történik és a kész, kidolgozott negatív percekben belül elkészül. Ez a módszer feleslegessé teheti a mikrofilmmezés adminisztrációjának jelentős részét.

A fejlődést mutatja az is, hogy a modern felvevő és másoló berendezésekben már a hideg fényforrás (fénycső) dominál.

Választ kapott több előadásban az a régi kérdés is, hogy meddig él a mikrofilm. A jó kidolgozás 400-500 évet biztosít.

Növekszik a mikrofilmek különböző formáinak visszanyagytása és egyidejű másolatok készítése; ezért tért hódítanak a speciális gyors-fotopapírok.

Növekszik az érdeklődés a mikrofilmek gépi válogatása, a mikrofilmek lyukkártyába való montírozása terén.

Nagy fejlődést mutatnak az automata előhívó berendezések, melyek már nemcsak filmeket hívnak elő, hanem fotopapírokat is és lényegileg szárazon vehető ki percekben belül a készülékből a fotopapír másolat. Ezek a berendezések is világosan működtethetők, nincs szükségük sötétkamrára.

A kölni kiállítás a reprográfia automatizálásának irányait jelzi. Egy hasonló berendezést láttam a Berlieni Egyetemi Könyvtárban, ahol egy Siemens automatagépen, a gépből készen, szárazon jött ki a fotomásolat, amit ugyan-ezen gép 10-15 perccel korábban készített. A berendezés érdekessége, hogy nem fekete alapon fehér betűk jelentkeztek, mint a hasonló Docustat gépeken. A berendezés NDK gyártmányú fordítós papírra dolgozott és fehér alapon adta a fekete rajzot.

Szabadjon a mikrokártya-kérdésről csak annyit mondani, hogy 1963-ban Budapesten megjelent egy 18 oldalas összefoglaló erről a témáról Tókécs László tollából. (19) Szeretném javasolni, hogy a résztvevő országok fordítsák le és adják ki szükséges példányszámban ezt az összefoglalást a saját országukban. A kiadvány angol nyelvű összefoglalója egyébként mikrokártyán is megjelent.

Szükséges néhány szót szólni a mikrofilmfelvevő és leolvasó berendezések gyártásáról országainkban. Itt nemhogy fejlődésről, hanem határozott visszafejlődésről lehet beszélni. Annak ellenére, hogy több szocialista országnak, elsősorban a Szovjetunióknak, az NDK-nak, Csehszlovákiának világhírű optikai ipara van. Nem is az ipar színvonalában lesz a hiba. De nézzük, igaz-e, amit állítottunk. Az NDK-ban 10 évvel ezelőtt készítették mikrokártya felvevő gépet, ma nem készítenek annak ellenére, hogy a mikrokártya-ügy világszerte előretört. Német könyvtárosok véleménye, de saját tapasztalatom szerint is, a régi DEFA mikrofilm felvevőt szívesebben használják, mint a legújabb Zeiss Dokumátort, mert gyorsabb és praktikusabb. Ezt sem gyártják. A mikrofilm leolvasók gyártása terén a helyzet egészen siralmas. A kereskedelmi forgalomban egyedül a Dokumátor-Lesegerét kapható, amely régi, elavult szisztéma. A mikrokártyák leolvasására semmilyen berendezést nem gyártanak országaink. Vagy barkácsol magának valamelyik könyvtár leolvasót, vagy lupeval erőlködik, vagy vásárol Amerikából.

Automata-visszanyagító, másoló berendezéseknek hazai gyárakból hírét sem halljuk.

Ez az elmaradottság az egész fejlődést visszatartja. Ezért azt javaslom, hogy tanácskozásunk hívja fel országaink optikai iparának vezetőit az elmaradás felszámolására.

Ugyanekkor ez az elmaradottság a könyvtárosok és dokumentalisták igénytelenségét és belenyugvását is mutatja.

Ha mi a világszínvonal felé törünk, akkor néhány éven belül meg kell szüntetni elmaradottságunkat.

MAGASABBFOKU GÉPESÍTÉS

A nagyobb és bonyolultabb gépek (elektronikus számítógépek, fordítógépek, Filmorex, Rapid Selektor stb.) külön előadást igényelnek. Ezért itt csak néhány rövid megjegyzést teszek.

Érdeemes lesz alaposabban megismerkedni az IBM 101., de különösen az IBM 128. típusu "rendező" szorterekkel, melyeknek az a sajátossága, hogy egyidejűleg több szempont szerint tudnak rendezni és visszakeresni. Ez is a mellett szól, hogy a Hollerith rendszerű gépek bizonyos átmenetet fognak jelenteni a még fejlettebb technikára.

Ez a fejlett technika azonban nem jön magától. Könyvtárosoknak, dokumentalistáknak is közre kell működniök kialakításában.

A fordítógépeket sem csak matematikusok, hanem nyelvészek is formálják. Gondolom hasonló a helyzet a nagykapacitású automatikus információ tároló és visszakereső berendezések esetében is.

Elengedhetetlen, hogy a könyvtári szakembereknek az a része, amely aktívan is részt kíván venni a korszerű könyvtár és dokumentáció létrehozásában, már most alapos matematikai képzettséget szerezzen, mert az új technikának a matematika lesz az ábécéje. De ugyanakkor az is elengedhetetlen, hogy alapos könyvtárosi és dokumentációs ismerete és gyakorlata legyen ezeknek a kádereknek. Már is el kell kezdeni kiválasztásukat és kiegészítő képzésüket.

A szakirodalomban tekintélyes helyet foglal el a dokumentumok osztályozásának és kódolásának kérdése. Egyesek szerint a decimális rendszer alkalmas a későbbi magasabb szintű gépesítés kódolására. Mások szerint (9) a Ranganathan féle osztályozás erre megfelelőbb. Anélkül, hogy többet szól-

nánk erről, jelezzük, hogy ezekkel a studiumokkal is minél előbb elmélyülten foglalkozni kell.

Csak megemlítjük, hogy könyvtárainkban szinte egyáltalán nem kíséreltek az ultrarövidhullámú képátvitellel, amivel az USA-ban 1948-ban és 1952-ben is megpróbálkoztak. (19) (20)

Érdeemes idézni Lebegyev szovjet akadémikus és R.K. Waldron egymástól független, de mégis szinte szóról szóra egybehangzó véleményét a jövő könyvtáráról és könyvtárosáról: (21), (22)

"...Eljő az idő, amikor minden fő műveletet elektronikusan és mechanizáltan végeznek. Eltűnik a hiányos állományu helyi, vagy járási könyvtár. Helyébe egy nagy és automatizált "tároló központ" lép.

A könyvtáros átalakul biblio-technikussá. Fő feladata lesz, hogy segít az olvasónak, vagy inkább a televízió nézőnek összeállítani a kért adást, továbbítja kívánságait a területi központba, figyelemmel kíséri a képernyők működését..."

IAVASLATOK

1. A résztvevők a könyvtári és dokumentációs munka racionalizálását fontos ügynek tekintik, s ennek megfelelően a tanácskozás résztvevői szorgalmazták, hogy saját országukban a racionalizálás ügye lényegesen fejlődjék, hogy kísérletek induljanak a jelenlegi helyzet gyökeres megváltoztatására s hogy évenként összefoglaló szemlékben a szocialista országok egymást kölcsönösen tájékoztassák.

2. Minden szocialista országban kívánatos egy állandó kiállítás szervezése, amely a racionális módszereket, új berendezéseket a szélesebb könyvtáros-dokumentációs közvéleménnyel megismerteti.

3. Szükséges, hogy legalább két év múlva hasonló tanácskozást szervezzenek.

Az egész tanulmányhoz értékes forrásul szolgált:

SEBESTYÉN Géza: A könyvtári kutatások mai problematikája a külföldi szakirodalom tükrében. Bp. 1962. 163 p. /Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai 15./

(1)

KARPOV, M.M.: A természettudományok gyorsuló fejlődésének törvénye. = Természettudományi Közlöny. 7(94). évf. 1963. 12. sz. 538-540.p.

(2)

F 2787 GAWRECKI, Drahoslav: Tématický soupis namětů výzkumných a vývojových úkolů pro technické vybavení a vnitřní zařízení knihoven. (Podkladový materiál pro vědecko-technickou spolupráci.) Praha, 1963, Státní Knihovny ČSSR. 24 p.

A könyvtárak műszaki felszerelésének és berendezésének kutatására és fejlesztésére vonatkozó feladatok témaköri jegyzéke. (Kiinduló adatok a tudományos-műszaki együttműködéshez.)

Megjelent a Könyvtári Tájékoztató 1963. évi 3. számában (25 p.)

(3)

F 2835 [GAWRECKI, Drahoslav]: Návrh požadavků na mezinárodní dělbu práce socialistických zemí v oboru výstavby, zařízení a technického vybavení knihoven. [Praha, 1963.] 3 p.

Javaslat a szocialista országok közötti nemzetközi munkamegosztásra a könyvtárak építése, berendezése és technikai felszerelése terén.

Megjelent a Könyvtári Tájékoztató 1963. évi 4. számában (4 p.)

(4)

F 2992 TUSKEVICS, N.I.: Osznovnue zadaci v oblaszti mehanizacii

podgetovki i poizška informacii. = Naucs.-tehn. Inform. 1963. 5. no. 3-8. p. Táblázatokkal.

Gépesíteni a tájékoztatási anyag feldolgozásának és kikeresésének munkálatait fontos feladat.

(5)

F 3049 BAR-HILLEL, Yehoshua: Is information retrieval approaching a crisis? = American Documentation. 14. vol. 1963. 2. no. 95-98. p.

Válság felé közeledik-e a tájékoztatási anyag visszakeresése?

(6)

AUGER, Pierre: Tendances actuelles de la recherche scientifique, Étude sur les tendances principales de la recherche dans le domaine des sciences exactes et naturelles, la diffusion des connaissances scientifiques et leur application a des fins pratiques. ([Ed.] par l'United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.). (Paris, 1961.) 262 p. Har. 23 cm. Xerox másolat.

(7)

ARUTJUNOV, N.: "Áttekin-tés a tudományos és műszaki tájékoztatás szovjetunióbeli rendszeréről és észrevételek a szakirodalmi tájékoztatás magyarországi rendszerének tervezetéhez" címmel 1963. őszén Budapesten tartott előadása alapján.

(8)

F 2575 LOOSJES, Th[eo]: Documentatie van wetenschappelijke literatuur. Voorw. van L.J. van der Wolk. Ams-

terdam, Noord- Hollandsche Uitgevers-
mij, 1957. 25. p.

A tudományos irodalom dokumentá-
lása.

(Magyar fordításának publikálása
folyamataiban.)

(9)

SHAW, Ralph R.: Manage-
ment, machines and the bibliographic
problems of the twentieth century. -
Bibliographic organization. Ed. by J.
H. Snera, Margaret E. Egan. Chica-
go, Univ. of Chicago Press, 1951. 200-
225.p. / University of Chicago. Studies
in library science./

(9/a)

SHAW, Ralph R.: Mechani-
cal and electronic aids for bibliogra-
phy. = Library Trends. 2. vol. 1953-
1954. 4. no. 522-531. p.

(10)

R 587 PIZER, Irwin H. - FRANZ,
DONALD R. - BRODMAN, Estelle:
Mechanization of library procedures in
the medium-sized medical library.
1. The serial record. = Bulletin of the
Medical Library Association. 51. vol.
1963. 3. no. 314. p.

Könyvtári munkák gépesítése a kö-
zépnagyságu orvosi könyvtárban.

Ismertette: KF. 9. évf. 1963. 5. sz.
231-238. p.

(11)

KISS Árpád: A műszaki fej-
lesztés egyes távlati kérdései. Rész-
letek - - az MTESZ országos vezető-
ségi ülésén elhangzott beszédéből. =
Műszaki Élet. 1963. dec. 5. 3. p.

(12)

F 3041 BURTON, R.E. - KEBLER,
R.W.: The "half-life" of some scien-

tific and technical literatures. = Amer-
ican Documentation. 11. vol. 1960. 1.
no. 18-22.p.

Tudományos és műszaki irodalmi
termékek "felezési ideje". - Hasznos
élettartam.

Megjelent Könyvtári Figyelő 1964.
1/2. sz. 12-19. p.

(13)

F 2756 BARABÁSI Rezső: Pokusy
o racionalizáci knihovnické práce v
Gorkého státni knihovně v Budapešti.
= Technická Knihovna. 1962. 2. no.
17-36. p.

Kísérletek a könyvtári munka ész-
szerítésére a budapesti Állami Gor-
kij Könyvtárban.

(14)

BARABÁSI Rezső: Gyara-
podási jegyzékek és kötetkatalógusok
gyors és olcsó megoldása a Hollerith
és foto módszer kombinálásával. Bp.
1960. 13 p.

/Az Országos Széchényi Könyvtár
kiadványai 50./

(14/a)

F 2779 BARABÁSI Rezső: Racio-
nalizace knihovnické práce v Maďar-
sku = Technická Knihovna. 1962. 9.
no. 160-166. p.

A könyvtári munka ésszerűsítése
Magyarországon. - Előadás a prágai
ostravai, pozsonyi és kassai műszaki
könyvtárosok előtt.

(15)

Racionalizace práce a stro-
jové zpracování informací v knihovnách
a útvarch TEI. Sborník státní. (Red.
Anna Vejsová.) (Vyd.) Státní technic-
ká knihovna, Praha, 1963.
132 p.

/Výměna zkušenosti. 2. sv./

- (16)
F 3195 MACQUARRIE, Catherine:
I(nternational) B(usiness) M(achine)
book catalog (Los Angeles County
Public Library). = Library Journal.
82. vol. 1957. 5. no. 630-634. p.
A Los Angeles-i Közművelődési
Könyvtár IBM-gépekkel készített kö-
tetkatalógusa.
- (16/a)
F 3196 MACQUARRIE, Catherine:
The metamorphosis of the book cata-
logs. [Los Angeles, 1963.] 10 lev. 29
cm.
Gépirat.
A kötetkatalógusok átalakulása. -
A Los Angeles-i Közművelődési Könyv-
tár IBM gépekkel készített kötetkataló-
gus-vállalkozásának 10 esztendeje.
- (17)
F 2477 ALEKSZEEV, M.: Opiit ra-
cionalizacii i mehanizacii bibliotecsnuh
proceszszov. = Bibliotekar' (Moszkva).
1960. 10. no. 45-48. p.
A könyvtári munkafolyamatok éssze-
rűsítésével és gépesítésével kapcso-
latos tapasztalatok.
- (18)
BABICZKY Béla: A reprográ-
fia fejlődésének irányai az 1. Nem-
zetközi Reprográfiai Kongresszuson.
= Könyvtári Figyelő. 9. évf. 1963. 5.
sz. 223-228. p.
- (19)
TÖKÉS László: A mikrokár-
tya és a kutatók. Bp. 1963. 20 p.
/ A Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtárának közleményei 35./
- (20)
Application of a telereferen-
ce system to divisional library card
catalogs. A feasibility analysis. [By]
F.R. Bacon, N.C. Churchill etc. Wash-
ington, 1958, Council on Library Re-
sources. VII, 91 p. / University of
Michigan. Engineering Research Ins-
titute project 2733-1-F./
- (21)
VASZIL'EV, Mihail Vaszile-
vics - GUSCSEV, Szergej Zaharo-
vics: Riport a XXI. századból. (Re-
portazs iz XXI. veka.) (Ford. Bács
Gyula.) Bp. Gondolat, 1960. 285 p.
8 t.
- (22)
WALDRON, Rodney K.: Im-
plications of technological progress
for librarians. = College and Rese-
arch Libraries. 19. vol. 1958. 2. no.
118-123., 164. p.